

DILMUROD QURONOV – O‘ZBEK TANQIDCHI OLIMI

Allaberganova Mohinur Quvvatbekovna

TerDU, O'zbek filologiyasi fakulteti, 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Dilmurod Quronovning hozirgi adabiy jarayondagi örne, faoliyati va maqolalari tahlili keltirib ötiladi va qarashlari jihatidan ochib beriladi

Kalit sózlar: Kompozitsiya, uslub, olim tili, tahlil, metodlar, struktura

İqtibos: Adabiyot – bir dengiz, uning tubidan so‘z durlarini terib chiquvchi g‘avvos – adib Yaratgan inoyatisiz bu dengizga sho‘ng‘ib bundagi so‘zlarni tizib o‘quvchi qalbiga bir marjon kabi joylay olmasligini his qiladi. Adabiyotshunos, adabiy tanqidchi uchun esa iste‘dod bilan birga ziyraklik, fahm, mantiqiy fikrlay olishdek muhim fazilat va ko‘nikmalar ham muhim.

Kirish

Dilmurod Quronov, O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrası professori, filologiya fanlari doktori. 1960-yilda O‘sh viloyatida tug‘ilgan. 1987-yilda Andijon Davlat tillar pedagogika institutini „Rus tili va adabiyoti, ona tili va adabiyoti o‘qituvchisi“ ixtisosi bo‘yicha imtiyozli tamomlagan. O‘zbek adabiyotshunosligi kafedrası professori, filologiya fanlari doktori Quronov Dilmurod Haydaralievich izlanuvchan, yetuk olim, kamtarin shaxs, tajribali murabbiy sifatida universitetimizning o‘quv-tarbiyaviy, ilmiy, ijtimoiy va ma‘naviy hayotida faol ishtirok etuvchi ustozlardan biri sanaladi. Dilmurod Haydaralievich Quronov 1960 yil 27 oktabrda Qirg‘iziston Respublikasining O‘sh viloyati Toshko‘mir shahrida tug‘ilgan. 1978 yili Andijon tumani Hakan qishlog‘idagi 4-o‘rta maktabni tamomlagan. 1978 – 1979 yillarda qurilishda ishlagan, 1979 – 1981 yillarda harbiy xizmatni o‘tagach, 1982 – 1987 yillarda Andijon davlat tillar pedagogika institutida rus tili va adabiyoti, ona tili va adabiyoti yo‘nalishi bo‘yicha tahsil oldi. 1990 – 1992 yillarda ToshDU (O‘zMU) aspiranturasida tahsil olib, „Kecha va kunduz“ romanida xarakterlar psixologizmi“ mavzusidagi nomzodlik (1992), „Cho‘lpon poetikasi (nasriy asarlari misolida)“ mavzusidagi doktorlik dissertatsiyasini (1998) himoya qildi. Dilmurod Quronov ilmiy faoliyati davomida 100 dan ortiq ilmiy ishlarini chop ettirgan. Jumladan, u 2 ta darslik, 3 ta monografiya, 3 ta qo‘llanma, 1 ta lug‘at muallifidir. Respublika

matbuotida o'zbek adabiyotshunosligi masalalariga bag'ishlangan 80 dan ziyod ilmiy maqolalari chop etilgan.

Asosiy qism:

Uning adabiyotshunoslikdagi faoliyati tahlilini keltirib otadigan bōlsak adabiyotshunoslikka kōplab hissasi bor. Shu jumladan, Ustoz ko'p yillardan buyon Abdulhamid Cho'lpon asarlarini nashrga tayyorlab chop etish ishlarida faol qatnashib kelmoqda. Jumladan, Cho'lpon 3 jildlik asarlari to'plamining 2-jildini nashrga tayyorlab, uni izohlar bilan ta'minladi (Toshkent, "Adabiyot va san'at", 1994). "Adabiyot nadir" to'plamini nashrga tayyorlashda qatnashdi (Toshkent, "Yozuvchi", 1994). 4 jildlik Cho'lpon asarlarini nashrga tayyorlash va chop ettirish bo'yicha guruhga rahbarlik qildi hamda ushbu jildlikning 2-jildini nashrga tayyorlab, izohlar bilan ta'minladi (Toshkent, "Akademnashr", 2016). 1997 yili Andijon viloyati Cho'lpon Jamg'armasi tashkil qilingandan buyon jamg'armaning bosh mutaxassisi vazifasida faoliyat ko'rsatib kelmoqda. 1998 – 2000 yillarda "Cho'lpon hayoti va adabiy merosi" amaliy tadqiqoti hamda 2000 – 2002 yillarda "O'zbek adabiyotida tarixiy badiiy tafakkur tadriji" loyihasi uning ilmiy rahbarligida bajarildi. 2011 yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qoshidagi Nodavlat notijorat tashkilotlarni qo'llab-quvvatlash Jamoat Fondi tomonidan e'lon qilingan Grant tanlovida "Cho'lpon, biz seni unutmaymiz!" loyihasi bilan qatnashib, g'olib bo'ldi, sertifikat hamda Cho'lpon jamg'armasi fondiga 15000000 (o'n besh million) so'm pul mablag'i olishga erishdi. 2017 – 2018 yillarda "OT-A-46. Adabiyotshunoslikning nazariy kurslari bo'yicha o'quv adabiyotlarining yangi avlodini yaratish" davlat amaliy-tadqiqot dasturlari doirasidagi loyihaga ilmiy rahbarlik qildi. D. Quronov sa'y-harakatlari bilan 2018 yildan boshlab "Andijon ijodkorlari merosidan" nomli seriyada andijonlik ijodkorlarning asarlari chop etilishi yo'lga qo'yilgan va uning umumiy tahriri ostida seriyaning beshta kitobi chop etildi.

D. Quronov o'zbek adabiyotshunosligining dolzarb masalalariga bag'ishlangan ilmiy-nazariy asarlari bilan o'zbek adabiyotshunosligi rivojiga munosib hissa qo'shib kelmoqda. Bu borada olimning "Ruhiy dunyo tahlili" (1995), "Cho'lpon: hayoti va ijodiy merosi" (1997), "Istiqlol dardi" (2000), "Cho'lpon nasri poetikasi" (2004), "Adabiy jarayonda "Mom sindromi" (2010), "Mutolaa va idrok mashqlari" (2013), "Zavqimdan bir shingil" (2013), "Talqin imkonlari" (2015), "Adabiy o'ylar" (2016), "Nazariy qaydlar" (2018), "Adabiyot va b. haqida" (2019) nomli kitoblari chop etilgan. D. Quronov zukko adabiyotshunos bo'lish bilan birga mohir tarjimon xamdir. B. Rahmonov bilan hammualliflikda yaratilgan "G'arb adabiy- tanqidiy tafakkuri tarixi ocherklari" qo'llanma-xrestomatiyasidagi Isokrat, Mixail Psell,

Yu.S.Skaliger, Antonio Minturno, Lodoviko Kastelvetto, Torkvatto Tasso, Filipp Sidni, Ben Jonson kabi olimlarning asarlari D.Quronov tarjimasida berilgan. Shuningdek, uning tarjimasidagi Ezop masallari “Cho‘lpon”, “Zarqalam”, “Akademnashr” nashriyotlarida alohida kitob holida uch qayta chop etilgan. 2000-2009-yillarda Andijon davlat universiteti filologiya fakulteti dekani lavozimida ishlagan Dilmurod Quronov o‘quv-tarbiya jarayonlarini boshqarish bilan birga, iste’dodli, izlanuvchan kadrlar hisobiga fakultet ilmiy salohiyati ortishiga ham munosib hissa qo‘shdi. 2002 yilda uning “Adabiyotshunoslikka kirish” darsligi, 2018 yilda “Adabiyot nazariyasi asoslari” darsligi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tavsiyasiga ko‘ra Oliy o‘quv yurtlari o‘zbek filologiyasi ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik sifatida chop etilgan. Hozirda respublikamiz oliy o‘quv yurtlarida o‘zbek filologiyasi ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun asosiy o‘quv adabiyoti sifatida mazkur darsliklardan foydalanib kelinmoqda. Dilmurod Quronov 2010 yilda shogirdlari Z.Mamajonov va M.Sheralieva bilan hammualliflikda “Adabiyotshunoslik lug‘ati”ni yaratgan va lug‘at uning umumiy tahriri ostida chop etilgan. Mazkur lug‘at mutaxassislar tomonidan muhim va zarur qo‘llanma sifatida e’tirof etilgan (“Jahon adabiyoti” jurnali, 2010, 8-son). Lug‘at 2013 yilda qayta nashr etildi. Hozirda adabiyotshunoslik sohasidagi ilmiy tadqiqotlarning aksariyatida mazkur lug‘atdan foydalanilmoqda. Dilmurod Quronovning o‘zbek adabiyotshunosligining dolzarb masalalariga bag‘ishlangan “Ruhiy dunyo tahlili”, “Cho‘lpon: hayoti va ijodiy merosi”, “Istiqlol dardi. Cho‘lponning ijtimoiy-siyosiy qarashlari tadriji”, “Cho‘lpon nasri poetikasi”, “Adabiyotshunoslikka kirish”, “G‘arb adabiy tanqidiy tafakkuri tarixi ocherklari”, “Adabiyotshunoslik lug‘ati”, “Adabiy jarayonda “Mom sindromi”, “Mutolaa va idrok mashqlari”, “Zavqimdan bir shingil”, “Talqin imkonlari”, “Adabiy o‘ylar”, “Nazariy qaydlar”, “Adabiyot va b. haqida” nomli kitoblari chop etilgan. 2018-yilda “Adabiyot nazariyasi asoslari” nomli darsligi chop etilgan, mazkur darslik Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan oliy o‘quv yurtlari filologiyafakultetlarida foydalanish uchun tavsiya etilgan. Shuningdek, D.Quronov tarjimasidagi Ezop masallari alohida kitob holida uch qayta chop etilgan. Olim ijodida uslub masalasi alohida o‘rinda turadi, Uslub masalasi fanning barcha sohalariga taalluqli bo‘lib, bugungi vaqtda jahon ilm-fanida turli nuqtai nazardan o‘rganilmoqda. Ilmiy bilish uslubi, ilmiy tafakkur uslubi singari tushunchalar falsafa, adabiyot, san’at, jamiyatshunoslik, tabiiy fanlar, tilshunoslikka doir tadqiqotlarda tez-tez tilga olinmoqda. Bu kabi yo‘nalishlarda uslub tushunchasining umumiy holatda qo‘llanilishi uning eng muhim xususiyatlaridan biri ilmiy tafakkur qilish qobiliyati bilan izohlanadi. Uslub - ijodkorning boshqalardan

ajratib turuvchi bir qator jihatlarining yig'indisi sifatida yuzaga chiqib, uning shaxsiyatini aks ettiruvchi g'oyaviy-estetik xususiyatlar umumlashmasidir. Adabiyotshunos uslubini tahlil etish jarayonida uslubni namoyon etuvchi unsurlarga diqqatni qaratish lozim. Olim tili uslubni eng yorqin namoyon etuvchi unsurlardan biridir. Har bir olim ijodida so'z va ifodalar o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Ijodkor tafakkuri va ilmiy dunyoqarashidan kelib chiqqan holda yangi-yangi ma'no qirralarini kasb etadi. Bu borada har bir adabiyotshunos yoxud munaqqid o'z dastxatiga ega bo'lmog'i lozim. Dilmurod Quronov ham adabiyotshunosligimiz va adabiy tanqid sohalarida o'z dastxatiga ega ijodkorlardan. Uning "Bezavol haqiqatlar" maqolasida Yusufbek hoji haqidagi mushohadalari boshqa munaqqidlar tahlilidan tubdan farq qiladi. Badiiy obrazning harakat mantig'iga ko'ra harakatlanish xususiyatidan kelib chiqib, tahlilga neytral pozitsiyadan yondashadi. Tanqidchi badiiy matn tahlili jarayonida ob'ektga olingan asar bahonasida inson va jamiyat, ijtimoiy hayot, shuningdek, o'zaro munosabatlar borasida ham o'z qarashlarini bayon etadi, ularning ma'lum bir qonuniyatlarini yoritishga intiladi. Ushbu jarayonda munaqqidning ilmiy va badiiy tafakkuri bir-birini to'ldiradi, birlashadi. Mazkur jarayon munaqqid tilining o'ziga xosligini yuzaga keltiradi. Ifoda usulida ilmiy til va badiiy til sinkretiklashadi. Bu esa tanqidchining individual uslubi shakllanishida asos bo'ladi. D. Quronov ijodida ilmiy va badiiy tafakkurning qorishiligi, ayrim maqolalarda sof ilmiy tildan foydalanilgan bo'lsa, ayrimlarida badiiy tilning jozibasini ko'rish mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraydigan bo'lsak, D. Quronovning til mahoratini uning uslubini belgilovchi komponentlardan biri sifatida ta'kidlash o'rinlidir. Munaqqid asarlarining kompozisiya va tili o'zaro bog'liqlikda uslub unsuri sifatida olim individualligini belgilashda ishtirok etadi. Kompozisiya va til har bir asarning mazmuni va mohiyatini ochib berishda o'z vazifasini bajaradi. Tanqidchi kompozisiya unsurlariga murojaat qilmasdan, fikrlarni bir-biriga bog'lay va ilmiy asoslay olmaydi, matn ta'sir doirasini kengaytirolmaydi, mulohazalarini zanjirdek bir ipga tizolmaydi, qisqasi, ilmiy-tanqidiy asar qaddini tiklolmaydi. Olim ob'ekt qilib olgan asarning mazmuniga muvofiq unsurlardan matn mohiyatini yanada aniqroq ifodalashga xizmat qiladigan eng muvofiqlarini tanlab oladi. Predmetlarni, unsurlarni tanlab olish jarayonida olim tasavvurida shu mohiyatni yorqin ifodalaydigan so'zlar paydo bo'ladi. Demak, tanqidchi o'zining bayon qilishi va tasvirlashi davomida shu unsurlarni, predmetlarni u yoki bu darajada muvofiqroq joylashtirib, o'zi murojaat qilgan manbalardagi fikrlarni ham bayon qilishga ma'lum darajada joy ajratib, "voqealarni tartib bilan,

mantiqan tartiblashtirib, qismlarni, epizodlarni joy-joyiga qo'yib sintaktik-intonasion tomondan tartiblashtirib, asarning so'z qurilishini shakllantiradi".

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, munaqqid uslubini belgilashda olim tili va tahlil metodlaridan foydalanish mahorati muhim ahamiyatga ega. Zero, badiiy asarning qay darajada mukammal chiqishi ijodkor poetik tili bilan bog'liqligi singari, tahlil va talqinning sifat darajasi ham munaqqid tiliga bog'liqdir. Olim o'z faoliyatida ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash ishiga ham alohida e'tibor bermoqda. Hozirga qadar uning rahbarligida 1 nafar fan nomzodi, 4 nafar falsafa doktori va 1 nafar fan doktori tayyorlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мақолалар – Дилмурод Қуроноф
2. Sa'dullo Quronov. "Alisher Navoiy" romanida tarixiy shaxs konsepsiyasi
3. <https://quronov.uz/sadullo-quronov-ifoda-va-ifodaviylik/>
4. Тақризлар – Дилмурод Қуроноф